

Лекція 2. Організація туристської діяльності в Україні

План

1. Організаційна структура туристської діяльності в Україні
2. Організаційна структура дитячо-юнацького туризму в Україні
3. Законодавчі та нормативно-інструктивні документи, що регламентують розвиток туризму в Україні
4. Положення про маршрутно-кваліфікаційні комісії

1. Організаційна структура туристської діяльності в Україні

У системі самодіяльного і спортивного туризму України найвищим органом громадського самоврядування є Федерація спортивного туризму України (ФСТУ), утворена в 2001 році на базі вцілілих за період перебудови колишніх профспілкових і державних туристських структур.

ФСТУ є всеукраїнською громадською неприбутковою, не політичною організацією, поширює свою діяльність на всю територію України, діє відповідно до Конституції, законодавства України, ратифікованих нею міжнародних угод і Статуту. Федерація діє на принципах добровільності, спільності інтересів, рівноправ'я, взаємоповаги її членів, самоврядування, колективності керівництва, законності та інформаційної відкритості (гласності). Основною метою діяльності Федерації є сприяння розвитку спортивного туризму в Україні, підвищенню ролі фізичної культури і спорту у всебічному гармонійному розвитку особи, зміцненні здоров'я населення, формуванні здорового способу життя.

З моменту реєстрації в Міністерстві юстиції України Федерація має статус юридичної особи, володіє окремим майном, має самостійний баланс, рахунки в установах банків, друк, штампи, бланки зі своїм найменуванням, власну символіку, прапор.

Головними завданнями Федерації є:

- 1) сприяння в реалізації державної політики по розвитку спортивного, масового, оздоровчого туризму;
- 2) розробка пропозицій по вдосконаленню правової бази туризму;
- 3) сприяння організації взаємодії колективів фізичної культури, туристських державних і недержавних установ, організацій, фондів, об'єднань і тому подібне по розвитку спортивного, масового і оздоровчого туризму;

4) сприяння організації навчально-методичної роботи, підготовці, підвищенню кваліфікації і атестації кадрів спортивного туризму;

5) вивчення туристських можливостей України, розробка туристських спортивних маршрутів для своїх членів;

6) організація і проведення спортивних туристських заходів, експедицій, змагань серед своїх членів;

7) участь в розробці і впровадженні поточних і перспективних програм державних установ і організацій та інших органів з питань розвитку спортивного, масового і оздоровчого туризму.

Для здійснення своїх статутних завдань ФСТУ у встановленому законом порядку:

- створює місцеві осередки (федерації, організації), надає їм та іншим фізкультурно-спортивним організаціям організаційну і методичну допомогу в роботі по залученню населення до занять туризмом;

- організовує і проводить змагання, збори та інші заходи, сприяє організації і проведенню заходів по підготовці та підвищенню кваліфікації тренерів і суддів;

- здійснює міжнародну співпрацю та інтеграцію з питань розвитку спортивного, масового і оздоровчого туризму, проведення міжнародних туристських спортивних, масових і оздоровчих заходів і змагань, забезпечення участі спортсменів-туристів в міжнародних змаганнях;

- сприяє зміцненню матеріально-технічної бази спортивного туризму, розробці технічних умов і вимог до спортивно-туристського спорядження, організації роботи по попередженню і профілактиці аварійності, травматизму і нещасних випадків в спортивному туризмі;

- сприяє організації наукових досліджень, розробці інформаційного і агітаційного забезпечення з питань спортивного, масового і оздоровчого туризму, пропаганди спортивного туризму, видає навчально-методичні, краєзнавчі, маршрутні, довідково-інформаційні, рекламні і інші матеріали;

- організовує виготовлення сувенірної продукції і нагородної атрибутики з символікою Федерації;

- бере участь в поширенні матеріалів, створенні радіо-телепередач і фільмів, які відповідають меті Федерації, видає власний друкарський орган;

- пропагує свої цілі і завдання, безкоштовно поширює інформацію про власну діяльність, поширює літературу, агітаційно-пропагандистські матеріали, вироби з власною символікою; безкоштовно проводить конференції, симпозіуми, «круглі столи», свята, благодійні виставки, фестивалі, лекції і інші заходи;

- здійснює заходи по залученню фінансових, матеріальних, інтелектуальних і інформаційних ресурсів, необхідних для реалізації своїх програм і проектів;

- отримує від органів державної влади і місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх завдань.

Членом Федерації може бути кожен громадянин України, який досяг 16 років, визнає Статут ФСТУ, бере участь в роботі одного з її місцевих осередків. Прийом індивідуальних членів здійснюється зборами місцевого осередку.

Колективними членами ФСТУ можуть бути колективи підприємств, установ і організацій. Колективні члени реалізують свої права і обов'язки через своїх представників.

Кожен член Федерації зобов'язаний:

- 1) дотримуватися у своїй діяльності Статуту Федерації;
- 2) піклуватися про зміцнення авторитету Федерації, дотримуватися дисципліни, норм моралі і ділової конструктивної критики;
- 3) виконувати рішення органів Федерації в межах їх компетенції;
- 4) брати участь в роботі місцевого осередку;
- 5) платити членські внески;
- 6) при участі в спортивно-туристських заходах дотримуватися правил змагань, походів, виконувати вимоги безпеки, дбайливо відноситися до природного довкілля, пам'яток історії і культури.

Місцеві осередки ФСТУ створюються за територіальною ознакою за місцем проживання, роботи або навчання громадян за наявності не менше трьох членів. Їх діяльність поширюється на територію відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Для набуття прав юридичної особи вони повинні зареєструватися у встановленому законом порядку. Місцеві осередки ФСТУ без прав юридичної особи легалізуються шляхом повідомлення про заснування в органах юстиції на місцях.

Місцеві федерації в адміністративно-територіальних одиницях нижчого рівня входять до складу місцевих і територіальних федерацій, діючих в адміністративно-територіальних одиницях вищого рівня. У період між зборами (конференціями) діяльністю місцевої федерації керує її президія. Контрольним органом Федерації є ревізійна комісія.

ФСТУ є неприбутковою організацією. Джерелами засобів і майна ФСТУ є вступні, цільові і членські внески членів Федерації, добровільні внески юридичних і фізичних осіб; надходження від основної діяльності, пасивні доходи; засобу державного і місцевих бюджетів, що виділяються в розпорядження ФСТУ для виконання програм розвитку туризму;

У власності Федерації та її територіальних, місцевих федерацій можуть бути будівлі, приміщення, споруди, житловий фонд, інше нерухоме майно, транспортні засоби, устаткування, інвентар, грошові кошти, акції, облігації, інші цінні папери та будь-яке майно, необхідне для матеріального забезпечення статутної діяльності Федерації.

У структурі ФСТУ і її підрозділів працюють комісії:

- пішохідного туризму;
- водного туризму;
- гірського туризму;
- лижного туризму;
- вітрильного туризму;
- дитячо-юнацького туризму;
- по підготовці і підвищенню кваліфікації кадрів;
- колегія суддів змагань по техніці туризму;
- колегія суддів змагань туристських спортивних походів (МКК).

Територіальні відділення ФСТУ діють в усіх обласних центрах України, місцеві осередки – у багатьох районах країни.

2. Організаційна структура дитячо-юнацького туризму в Україні

Розвиток дитячого і юнацького туризму координується Міністерством освіти і науки України через *Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (Центр туризму)*.

Центр туризму був створений в 1930 році як Центральна дослідна дитяча екскурсійна станція. У 1964 р. перейменований в Центральну дитячу екскурсійно-туристську станцію, в 1980 р. – в Республіканську станцію юних туристів, з 1991 р. має сучасну назву.

Центр туризму здійснює організаційно-масову, інформаційно-методичну, учбово-виховну роботу, спрямовану на подальший розвиток туристсько-краєзнавчої, екскурсійної і оздоровчої роботи з учнями, роботу 96 центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді, і станцій юних туристів України.

Центр туризму є організатором в Україні:

- всеукраїнської туристсько-краєзнавчої експедиції учнівської молоді, «Краса і біль України»;
- руху учнівської молоді, за збереження і примноження звичаїв, традицій і обрядів українського народу «Моя земля - земля моїх предків»;
- всеукраїнської історико-географічної експедиції «Сто чудес України»;

- заочної Першості України серед учнівської молоді і студентської, на кращу туристсько-краєзнавчу подорож;

- всеукраїнських змагань по спортивному туризму серед команд учнівської молоді учбових закладів системи Міністерства освіти і науки України;

- всеукраїнського зльоту-змагання юних туристів-краєзнавців – активістів руху учнівської молоді, «Моя земля - земля моїх предків» та ін.

У Центрі туризму працюють відділи:

- краєзнавства і наукових досліджень учнів;

- спортивного туризму;

- інформаційно-методичний;

- організаційно-педагогічний.

Відділ краєзнавства і наукових досліджень учнів надає повноцінну інформацію і методичну допомогу з питань:

- учбових програм гуртків різних напрямів краєзнавчої діяльності (історичного, географічного, геологічного, екологічного краєзнавства, літературознавства, фольклору і етнографії, музейної роботи і тому подібне);

- роботи Малої академії наук (МАН) і наукових товариств учнів України;

- організації і проведення краєзнавчих масових заходів: зльотів, експедицій, конференцій, і тому подібне;

- участі у Всеукраїнських масових туристсько-краєзнавчих заходах: русі учнівської молоді за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу, «Моя земля - земля моїх предків», в туристсько-краєзнавчій експедиції «Краса і біль України», в історико-географічній експедиції «Сто чудес України» і інших;

- проведення семінарів, курсів, з підготовки і підвищення кваліфікації кадрів учбових закладів, які працюють за напрямками краєзнавчих досліджень;

- організації і роботи туристсько-краєзнавчих таборів різних профілів.

Відділ спортивного туризму проводить:

- ступеневі і категорійні подорожі шкільної і студентської молоді по Україні і за її межами по пішохідному, гірському, лижному, водному, велосипедному і спелеотуризму;

- змагання серед дітей і юнацтва по техніці пішохідного, лижного, водного, гірського, велосипедного і спелеотуризму, спортивного орієнтування;

- щорічна заочна першість України серед шкільної і студентської молоді на кращу туристсько-краєзнавчу подорож;

- семінари, практикуми, курси, по підвищенню кваліфікації керівників туристських груп від середньої туристської підготовки (СТП) до вищої туристської підготовки (ВТП) і інструкторів туризму від середньої інструкторської підготовки (СОПІВ) до вищої інструкторської підготовки (ВІП).

- консультації відносно вибору маршрутів подорожей; по проведенню туристсько-спортивних змагань і тому подібне

Інформаційно-методичний відділ надає нормативні матеріали по організації позашкільної освіти засобами туризму і краєзнавства, має фонд методичної літератури по різних напрямках туристсько-краєзнавчої діяльності з учнівською молоддю, видає інформаційно-методичний вісник «Туризм і краєзнавство».

Організаційно-педагогічний відділ очолює роботу гуртків за різними напрямками краєзнавства і видами спортивного туризму; секції працюють як на базі Центру туризму, так і на базі шкіл міста Києва і Київської області.

При Центрі туризму діє Всеукраїнська координаційно-методична рада з питань розвитку дитячо-юнацького туризму, краєзнавства і екскурсій за участю Всеукраїнського союзу краєзнавців і Федерації спортивного туризму України. До складу ради входять ведучі учені Національної академії наук України, Академії педагогічних наук України, працівники зацікавлених центральних органів виконавчої влади, директора профільних позашкільних учбових закладів, члени громадських організацій.

Координаційно-методична рада сприяє:

- формуванню системи роботи з регіональними туристськими установами, вищими учбовими закладами, науковими установами, громадськими організаціями;

- впровадженню в учбових закладах усіх рівнів акредитації і інститутах післядипломного педагогічного утворення курсу «туризм і краєзнавство» і науковій спеціальності «теорія і методика професійної освіти (туризм)»;

- підготовці громадських туристських кадрів, проведенню семінарів-практикумів, нарад педагогічних працівників учбових закладів з питань туристсько-краєзнавчої роботи і тому подібне;

- проведенню всеукраїнських туристсько-краєзнавчих змагань, зльотів, експедицій, конференцій, конкурсів, акцій, оглядів, операцій серед учнівської молоді і студентської, і педагогічних колективів і тому подібне;

- міжнародній співпраці з учбовими закладами, організаціями, фондами, громадянами зарубіжних країн з питань дитячо-юнацького туризму, краєзнавства і екскурсій.

Рада вивчає, узагальнює і поширює досвід роботи учбових закладів з питань туристсько-краєзнавчої та екскурсійної діяльності дітей і молоді, а також проводить заходи по збереженню й розширенню мережі туристсько-краєзнавчих гуртків і центрів туризму та краєзнавства учнівської молоді, станцій юних туристів України, недопущенню їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, закриття.

3. Законодавчі та нормативно-інструктивні документи, що регламентують розвиток туризму в Україні

Вітчизняна туристична галузь відіграє надзвичайно важливу роль у соціально-економічному житті країни. Зростає її статус та зацікавленість держави в подальшому розвитку галузі, посилюється вплив туризму практично на всі сфери життя і діяльності людини

Прийнятий Верховною Радою України 15 вересня 1995 року **Закон «Про туризм»** констатує: «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності.»

Що особливо важливо, це визначення повністю відповідає рекомендаціям Гаазької міжпарламентської конференції з туризму (10-14 квітня 1989 р.) – найавторитетнішого туристичного форуму сучасності, де зазначено: «Країни повинні визначити свої національні пріоритети та роль туризму в «ієрархії» таких пріоритетів, а також оптимальну стратегію розвитку туризму в рамках цих пріоритетів».

Так, правову базу діяльності туристичної галузі країни закладено Законом України «Про туризм». Він є основоположним законодавчим актом, що визначає загальні правові, організаційні, виховні та соціально-економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму, всебічно регламентує туристичну діяльність в Україні, створює умови для стимулювання ділової активності суб'єктів туристичного підприємництва, забезпечує оптимальний рівень державного регулювання процесу розвитку вітчизняного туризму.

Закон України «Про туризм» став правовим підґрунтям для розробки цілого комплексу галузевих нормативно-інструктивних документів, що регламентують конкретні аспекти туристичної діяльності.

Про визнання вагомості туризму, його впливу на розвиток життя країни свідчать Укази Президента України від 02.03. 2001 року «Про підтримку розвитку туризму в Україні» та від 14.12. 2001 року «Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму».

Нормативно-правова база туристичної діяльності регулюється як спеціальним, так і загальним законодавством.

До норм загального законодавства належать:

- Конституція України, якою закріплені основні права і свободи людини, їх гарантії;
- Закони України – «Про захист прав споживачів», що є основою державного регулювання безпеки товарів і послуг з метою захисту людини, її майнового та природного середовища; «Про порядок виїзду із України і в'їзду в Україну громадян України»; «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті»; «Про страхування»; «Про рекламу»; «Про державний кордон України»; «Про охорону навколишнього природного середовища»; «Про правовий статус іноземців»; «Про підприємство»; «Про підприємства в Україні»; «Про охорону культурної спадщини» тощо.

Відповідно до статей 4, 6, 15 Закону України «Про позашкільну освіту», з метою формування здорового способу життя, пропаганди туризму серед дітей, підвищення рівня спортивної майстерності дітей та молоді, забезпечення безпеки проведення туристських походів та екскурсій Міністерством освіти і науки України було видано наказ (02.10.2014 № 1124) «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи». До них належать:

- 1) Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю;
- 2) Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю;
- 3) Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії навчальних закладів.

Нормативними документами Федерації спортивного туризму України є:

1. Діючі Правила змагань зі спортивного туризму, затверджені Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту 24 квітня 2008 р. та погоджені Федерацією спортивного туризму України;
2. Діюча Методика визначення категорії складності туристських спортивних маршрутів, затверджена постановою Президії ФСТУ від 8 грудня 2001 р., протокол № 2, п. № 5, додаток № 3.

4. Положення про маршрутно-кваліфікаційні комісії

Туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії (МКК) є громадськими органами і створюються з метою проведення консультацій керівників

туристських груп із питань організації, підготовки та проведення туристських категорійних і ступеневих походів, експедицій з активними способами пересування, перевірки готовності туристських груп до зазначених заходів, профілактичної роботи щодо попередження нещасних випадків у походах, оформлення маршрутної документації, а також для розгляду звітів про подорожі та матеріалів па присвоєння спортивних розрядів і звань із туризму.

МКК створюються при обласних (Кримській республіканській) федераціях спортивного туризму, а також можуть бути створені при туристських й спортивних клубах та інших закладах, які мають визначений контингент досвідчених туристів-спортсменів.

Права МКК щодо випуску туристських груп на маршрути певної категорії складності визначаються їх повноваженнями. Повноваження кожної МКК визначаються туристсько-спортивною кваліфікацією її членів та надаються вищестоящою МКК у встановленому порядку. Тому до складу МКК включають найбільш досвідчених туристів, які мають досвід керівництва походами на одну категорію складності вище тієї, що має право розглядати МКК із даного виду туризму.

В дитячо-юнацькому туризмі МКК створюються в обов'язковому порядку при Українському державному центрі туризму та краєзнавства учнівської молоді, Кримському республіканському центрі дитячо-юнацького туризму і екскурсій, обласних центрах туризму та краєзнавства учнівської молоді (станціях юних туристів), центрах дитячо-юнацького туризму міст Києва та Севастополя, а також можуть створюватися при міських, районних центрах туризму та краєзнавства учнівської молоді (станціях юних туристів) та інших закладах освіти.

При розгляді маршрутних документів на походи МКК зобов'язана перевірити:

- розробку маршруту і графіку руху групи з основним і запасним варіантами, наявність картографічного матеріалу;
- знання керівником групи району походу, умов пересування і природних перешкод, на маршруті;
- відповідність туристського досвіду керівника і учасників походу запланованому маршруту;
- правильність підбору спорядження, медикаментів;
- намічені заходи по безпечному проведенню походу;
- правильність вибору контрольних пунктів і термінів проведення походу.

МКК приймає рішення про залік здійсненого походу. При позитивному вирішенні питання відносно заліку походу МКК видає керівникові і учасникам довідки встановленого зразка. У маршрутній книжці (маршрутному листі) і в реєстраційному журналі МКК робляться відмітки про прийняття звіту, залік походу і видачу довідок. МКК використовує у своїй роботі форми довідок про залік походу, реєстраційних журналів і маршрутних книжок (маршрутних листів), затверджених Федерацією спортивного туризму України. Реєстраційні журнали зберігаються в МКК не менше п'яти років.

Усі туристські групи при проведенні категорійних походів, а туристські групи учнівської молоді також при проведенні дальніх ступеневих походів й місцевих ступеневих походів тривалістю більше 4-х днів повинні обов'язково отримати позитивний висновок щодо можливості здійснення подорожі від туристської маршрутної-кваліфікаційної комісії, що має відповідні повноваження.

Якщо туристський похід здійснюється в районах дислокації підрозділів державної контрольно-рятувальної служби Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (далі – КРС), то керівник туристської групи повинен не пізніше ніж за 10 днів до виїзду групи на маршрут відправити повідомлення встановленого зразка з указаним маршрутом, календарний план походу та його терміни. Підрозділи КРС розташовані в районах масового відвідування туристів – в Карпатах (Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій області), Криму (АР Крим) та на Поділлі (в Тернопільській області, де контролюється проходження туристами печер). Керівник повинен особисто з'явитися до підрозділів КРС, якщо маршрут починається або закінчується в пунктах їх дислокації. В такому випадку повідомлення про проходження маршруту не відправляється.